

# SAMVERKAN TILL SEGER

## IDÉ OCH VALTEKNIK

Av förbundsombudsman GÖRAN ÅSTRAND

»SVERIGE ÄR ett socialiststyrkt land styrt i 30 år på folkmajoritetens förtroende, och de sista åren har majoriteten och maktställningen stärkts» — se där hur fint det kan låta. Eller: ... »Socialdemokratiens maktinnehav och regeringsställning kan inte inom över-skådlig tid brytas — opposition lönar sig icke! — — —»

Dessa teser bär socialdemokratien framför sig; argumenten tas upp och används även av borgerligt inställda människor (och tidningar) och får en förlamande inverkan. Förlamningen drabbar även de ansvariga på borgerligt håll och resulterar i passivitet och ömsesidigt misstroende. Denna av socialdemokraterna inspirerade och skickligt genom press och radio förmedlade tes om oppositionens maktlöshet är utan varje tvivel den allvarligaste aspekten, när man går att diskutera borgerlighetens problem.

I följande uppsats redovisas och diskuteras vissa undersökningar av valtekniska och propagandistiska synpunkter på dessa frågor. Inledningsvis skall konstateras att de in-

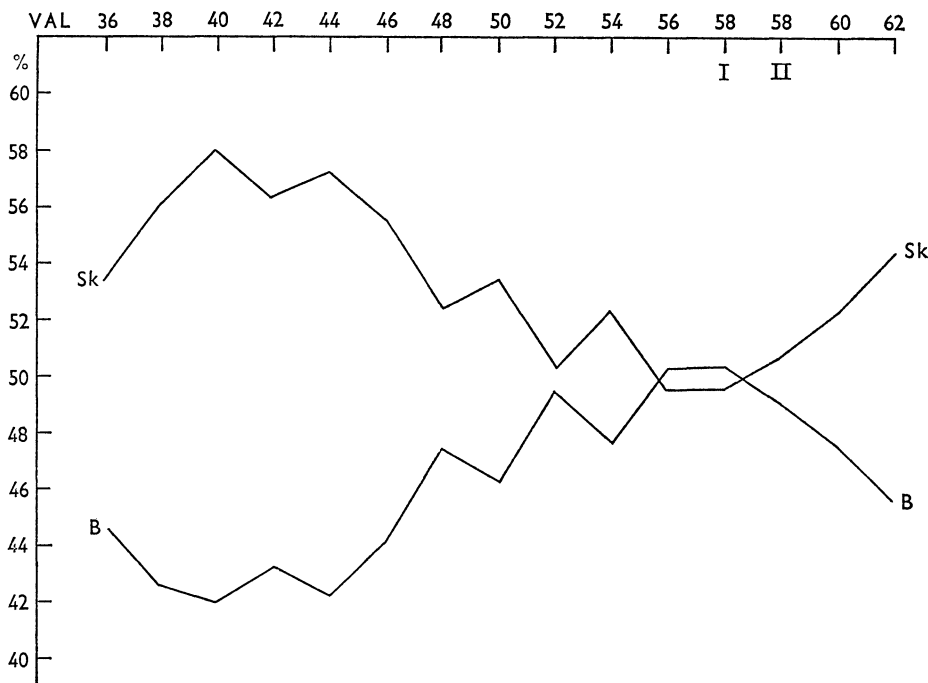
och externa politiska frågor som intimt hänger samman med den samlade borgerlighetens strävan efter väljarstöd och politisk makt medvetet utelämnats — här har det närmast varit avsikten att analysera varför väljarkårens stöd till borgerligheten inte resulterat i regeringsställning och mandatmajoritet och vilka åtgärder som måste till för att möjliggöra *dels* ökat väljarstöd för en samverkan till seger, *dels* var och i vilken form denna samverkan bör komma till stånd.

Den socialdemokratiska tesen om ständigt ökat väljarstöd för en socialistisk politik — bygger på falska fakta och kan inte stödjas av valstatistiken.

Jag har i diagram (bilaga 1) visat hur det procentuella förhållandet mellan socialistiska (S+K) väljare och borgerliga (H+C+F) väljare förändrats under perioden 1936–1962.

Vi ser där en i stort nedgående kurva för de socialistiska partierna från 1940 till 1956 och att den borgerliga delen av väljarkåren var i majoritet åren 1956–1958. Vi ser

Bilaga 1.



samtidigt hur kraftigt den socialistiska majoriteten har ökat de sista två valen — förhållandet åren 1956–1962 belyser hur vanmäktigt passiv borgerligheten har varit de sista åren.

En analys av borgerlighetens dilemma kan med fördel göras med utgångspunkt från fem årtal.

1951. Koalitionsregeringens bildande inleddes med bl. a. avtal om kartellförbud. Ett redan etablerat och i stort gnisselfritt fungerande samarbete på det lokala planet i valteknisk samverkan (karteller) förbjöds och både mandatmässigt och psykologiskt innebar det ett slag för borgerligheten.

1956. Väljarkårens majoritet ut-

talade sig för en borgerlig politik och en borgerlig regering. Bondeförbundets »svek» mot borgerliga väljare, genom ett accepterande av kartellförbudet, gjorde den kvalificerade majoriteten mindre än den skulle ha kunnat vara och bondeförbundets engagement i koalitionsregeringen omöjliggjorde borgerlig regeringsbildning.

1957. Folkomröstningen i pensionsfrågan med dess ur borgerlig synpunkt allvarliga konsekvenser. Bondeförbundets agerande förhindrade ett enat borgerligt uppträdande, splittrade rösterna och förhindrade ett nej till ATP-förslaget. I sammanhanget skall med stor skärpa framhållas att de un-

der åren 1958–62 ständigt stegrade borgerliga motgångarna i stort finner sitt ursprung i folkomröstningsstriden.

1. En borgerlig regeringsbildning 1956, efter väljarkårens uttalade önskan hade onödiggjort folkomröstningen.

2. Ett gemensamt agerande (folkomröstning med sammanlagt två förslag) hade givit klart utslag för en nej-linje.

3. Folkomröstningen drev fram fackföreningsrörelsen till ett ur borgerlig (och samhällelig) synpunkt allt för hårt engagement för socialdemokratien, ett engagement som fortsatt under 1960-talets år.

1958. I folkomröstningens kölvatten kom Folkpartiet hårt i kläm och fick vidkännas ett svidande valnederlag.

1960. Högerpartiet drabbades i detta val av en kraftig minskning av väljarkåren.

Därmed hade socialdemokratien i tre på varandra följande val utmanövrerat de tre borgerliga partierna: 1956 Bondeförbundet, 1958 Folkpartiet, 1960 Högerpartiet.

De tre partiernas röstetal hade minskat men dessutom hade man lyckats utså misstro och passivitet hos den samlade borgerligheten.

1962 års val var bara en fortsättning av det av socialdemokraterna iscensatta och av borgerligheten i maktlöshet accepterade splittringsarbetet. Detta ledde i sin tur med naturnödvändighet till en ökad väljarandel för socialdemokratien.

Läxan från 1960–62 borde ha lärt de borgerliga partierna någonting. Ett krympande väljarunderlag, en offentligt redovisad splittringsdebatt, och ett inte obetydligt antal hemmasittande valskolkare, allt visande en borgerlig opposition med ett katastrofalt misstroendeproblem.

Det är inte underligt om socialdemokratien kan få gehör för sin tes om en maktlös opposition och en stark regering.

Väljarnas 1956 och 1958 uttalade mening om en regeringsväxling och en borgerlig trepartiregering spelades bort, och inspirationen till fortsatta insatser av väljare och sympatisörer dämpades av den offentligt redovisade splittringsdebatten. Detta är vad som varit — ett sorgligt kapitel i svensk politik.

Nu finns det anledning att visa de borgerligt sinnade väljarna att det lönar sig att arbeta för och rösta på de borgerliga partierna enskilt eller i samverkan. *Sanningen om situationen i svensk politik 1956–1963 är nämligen den att vi borde haft en borgerlig regering. I sju år borde denna regering ha kunnat arbeta och styra detta land; det hade alltså då lönat sig att rösta på borgerligheten för framgång och seger. Situationen 1956 är redan relaterad.*

Vid 1960 års val (som med all rätt karakteriserades som ett dåligt val från borgerlig synpunkt) hade en borgerlig andrakammarmajoritet skapats om valteknisk

samverkan etablerats i bara 4 av landets 27 andrakammarvalkretsar. Borgerlig trepartisamverkan i Gotlands län och Värmlands län och borgerlig mittensamverkan (C+F) i Stockholms stad och Blekinge hade givit mandatsiffrorna 117 borgerliga, 110 socialdemokrater och 5 kommunister. Så nära en helt annan bild av den svenska politikens ansikte var vi 1960 — då naturligtvis inte inräknat den i stort positiva inverkan en sådan punktvis insatt borgerlig samverkan skulle ha fått på borgerligt sinnades rösteintensitet och arbetsinsats.

Landstingsvalet 1962 (om detta räknas som riksdagsval) hade givit en helt förkrossande socialdemokratisk majoritet. Mandatsiffrorna hade i detta val blivit: H 38, Cp 31, Fp 37, S 122 och K 4 mandat. Förhållandet 106 borgerliga — 126 socialister skapar ett olustigt perspektiv fram emot 1964 års val, om inte någon form av samverkan sker på den borgerliga kanten. Det kan därför vara intressant att närmare analysera vilken form av samverkan borgerligheten borde ha åstadkommit vid 1962 års val.

Hade de borgerliga samverkat i vissa valkretsar — samverkan löner sig nämligen inte i alla — hade mandatfördelningen kunnat se ut så här: HCF 114, S 115 och K 3 mandat. Genom borgerlig samverkan i 8 valkretsar hade således trots dåliga valsiffror, åstadkommit en relativt jämn ställning.

Borgerlig trepartisamverkan

(HCF) skulle ha etablerats i Kronobergs län, Kalmar län, Gotlands län, Fyrstadskretsen, Värmlands län och Västernorrlands län och borgerlig mittensamverkan i Göteborgs stad och Gävleborgs län.

Några exempel: (byggda på de faktiska valresultaten i 1962 års val)

I *Värmlands län* hade vart och ett av de tre borgerliga partierna erhållit ett mandat, om man gått fram var för sig och socialdemokraterna hade fått sex mandat. Vid borgerlig trepartisamverkan hade ett fjärde borgerligt mandat tagits med stor marginal.

I *Gotlands län* blev 17 146 borgerliga röster företrädda av en riksdagsman medan 11 059 socialdemokratiska röster gav två riksdagsmandat. Tre- eller tvåpartisamverkan på den borgerliga sidan skulle direkt givit mandatvinst.

I *Fyrstadskretsen* hade de borgerliga fått fyra mandat om partierna gått var för sig; vid borgerlig samverkan skulle utdelningen ha blivit 5 mandat.

I *Kalmar län* hade de borgerliga erhållit tre mandat, om de gått fram var för sig, men däremot hade de erövat fyra mandat vid samverkan.

Det finns — och det bör understrykas — tre valkretsar där borgerlig samverkan direkt leder till mandatförlust, nämligen i Uppsala län, Västerbottens län och Norrbottens län.

Innan jag går vidare i redovis-

ningen av undersökningen och diskussionen kring denna måste två reservationer göras.

Det är i och för sig helt korrekta tal (och mandatberäkningar) som redovisningen bygger på — men *dels* gäller det alldeles självklara förhållandet att rösterna icke är avgivna för kombinationerna utan för varje enskilt parti (om man därur skall läsa en positiv eller negativ effekt kan i detta formella sammanhang lämnas därhän), — *dels* och mest väsentligt, den borgerliga samverkan är framräknad *efter* valet, varvid den från borgerlig synpunkt mest gynnsamma två- eller trepartikombinationen är använd. Efterkonstruktionen kan dock i stort försvaras med den relativt stabila bild vårt svenska partiväsande visar lokalt över landet.

Med utgångspunkt från dessa beräkningar kan konstateras att förutsättningar funnits för borgerlig regeringsbildning 1960 och att möjlighet finns för borgerliga mandatvinster vid 1964 års val om de borgerliga partierna kan enas om samverkan i vissa kretsar. De undersökningar av väljaropinionen som SIFO bl. a. verkställt visar att en stor och utbredd sympati finns för röstning på *ett* borgerligt parti och (även bortsett från siffrorna för 1962) redan detta gör det naturligt med sådan samverkan så att

väljarna får en känsla av att de borgerliga partierna verkligen *vill* komma i regeringsställning.

Särskilt mot bakgrund av de framgångar socialdemokratien skulle gjort om landstingsvalet 1962 varit riksdagsval är det nödvändigt att etablera valtekniskt samarbete.

I ett resonemang om partisamverkan kan det finnas all anledning att närmare studera olika valsystem.

Vårt eget nuvarande (valprovisorium från 1951) proportionella val förbjuder kartellsamverkan, men kvar finns möjlighet för valteknisk samverkan med gemensam valsedel.

Den av författningsutredningens förslag inspirerade debatten om ett framtida valsystem har bl. a. aktualiserat olika former av majoritetsval.

Från borgerlig synpunkt kan det finnas anledning att studera de undersökningar som gjorts:

Den på författningsutredningens uppdrag av Carl-Gunnar Jansson gjorda *majoritetsvalsundersökningen* (SOU 1958:29) ger rätt klara belägg för tesen att borgerlig samverkan (i vad form av valsystem det vara må) lönar sig. I undersökningen har utfallet undersökts efter flera tänkta partikombinationer där den i detta sammanhang intressantaste är förhållandet SK-B, dels om partierna gått var

för sig, dels om borgerlig treparti-samverkan kommit till stånd.

Räknat på 1952 års valsiffror på-visar Jansson att (alt. 230 mandat) om partierna gått var för sig hade utfallet blivit: H 6, C 7, F 16, S 201, K -.

Om samverkan skett: B 118 — SK 112.

Räknat på 1956 års valsiffror skulle förhållandet blivit (alt. 231 mandat): H 8, C 6, F 17, S 200.

Om samverkan skett: B 133 — SK 98.

Undersökningar av majoritetsval har även gjorts av Högerens Ungdomsförbund som i sin skrift: En ny riksdag — ett nytt vals-system konkretiserat ett förslag om kombination majoritetsval-propor-tionella val och undersökt utfallet vid en majoritetsvalsomgång med 150 mandat. (1960 års val.)

Om partierna gått var för sig hade utfallet B — SK blivit 9 — 141 under det att samverkan HCF givit förhållandet 69 — 81.

Dessa undersökningar visar hur tvingande nödvändig en borgerlig samverkan måste bli i ett majori-tetsvalssystem, allt talar för att så-dan samverkan (kartell) skulle komma till stånd om vi får ett ma-joritetsvalssystem i någon form. Just därigenom att man i alla läger tycks vara på det klara med att samverkan hänger intimt samman med vals-systemets konstruktion finns det emellertid också anled-ning att framhålla att borgerlig samverkan redan inom ramen av

vårt nuvarande system leder till de för maktväxling nödvändiga man-datvinsterna.

De skilda uppfattningar som finns inom borgerligheten kan, om man vill *hindra* en borgerlig rege-ringsbildning uppförstoras och dra-matiseras — *eller* om man vill *skapa* en borgerlig regering ges sina rätta proportioner. Vetskapen om hur nära vi 1960 var att få en bor-gerlig regering och den olust bor-gerliga väljare visat inför det (ofta offentligen redovisade) partipoli-tiska kabblet — bl. a. genom röst-skolk — måste göra det ytterst an-geläget för de borgerliga partierna att *samverka* i de valkretsar där reella mandatvinster finns att taga. *Olust kan därigenom vändas i en-tusiasm och tro på seger.* Väljarna måste veta att deras uppfattning kan realiseras i regeringsarbete och att inte chanserna plottras bort i en meningslös partistrid. Under-sökningen visar, att vi nu har en helt annan regering än den vi egent-ligen borde ha. Den bedrövelsens natt, som valnatten 1960 blev för borgerliga väljare, borde ha kunnat bli en natt då vi med ovationer hälsat en ny borgerlig regering.

Med valteknisk samverkan i vissa av landets andrakammarvalkretsar vid 1964 års val kan valnatten den 20 september 1964 ge oss samma möjlighet att konstatera borgerlig majoritet i riksdagen, som vi ej fick uppleva 1960. Har vi råd att ge so-cialdemokratien ytterligare fyra år i regeringsställning?

Svaret på vilken regering vi skall ha 1964–1968 bestämmas av partiinstanserna i vissa (här ovan angivna) andrakammarvalkretsar. Men opinionen från borgerliga väl-

jare och från de borgerliga partiernas ledning (och press) borde bli så stark att en samverkan för seger skulle kunna etableras.

## Bilaga 2.

Sammanfattning av undersökning av riksdagens sammansättning beräknat på 1960 års (riksdags-) och 1962 års (landstings-)val

1960 års val.						1962 års val.					
1.						1.					
H	C	F	S	K		H	C	F	S	K	
39	34	40	114	5	232	232	38	31	37	122	4
2.						2.					
H		CF	S	K		H		CF	S	K	
38		77	112	5	232	232	35	78	116	3	
3.						3.					
	HCF		S	K			HCF		S	K	
	112		115	5	232	232	109		119	4	
4.						4.					
	HCF		S	K			HCF		S	K	
	117		110	5	232	232	114		115	3	

2 län = CF-samverkan i: Stockholms stad och Blekinge län.  
2 län = HCF-samverkan i: Gotlands län, Värmlands län.

2 län = CF-samverkan i: Göteborgs stad och Gävleborgs län.  
6 län = HCF-samverkan i: Kronobergs län, Kalmar län, Gotlands län, Fyrstadskretsen, Värmlands län, Västernorrlands län.

1. Partierna var för sig.

2. CF-samverkan i hela landet.

3. HCF-samverkan i hela landet.

4. Punktvis två- eller trepartisamverkan.